

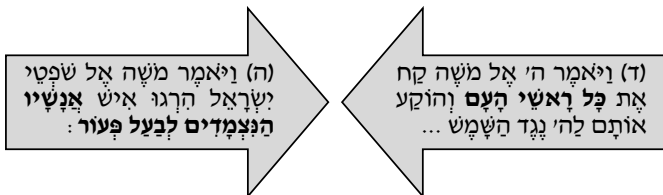
זימה ומזימה – תעלומת חטא בעל פעור (במדבר כ"ה, ל"א) | ד"ר יושי פרג'ון

תמיהות על סיפור חטא בעל פעור (במדבר כ"ה; ל"א)

א. "קח את-כל-ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש" – את מי צריך להוקיע?

1. במדבר כ"ה, א-ה:

[כ"ה, א] וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל-בנות מואב: [ב] ותקראן לעם לזבתי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן: [ג] ויצמד ישראל לבעל פעור ויחראף ה' בישראל: [ד] ויאמר ה' אל-משה קח את-כל-ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש וישב חרון אפה ה' מישראל: [ה] ויאמר משה אל-שפטו ישראל הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור:

2. הנוסח השומרוני:

ויאמר ה' אל משה אמר ויהרגו את האנשים הנצמדים לבעל פעור וישבו חרון אף ה' מישראל

3. מדרש תנחומא (בובר) בלק סימן כח:

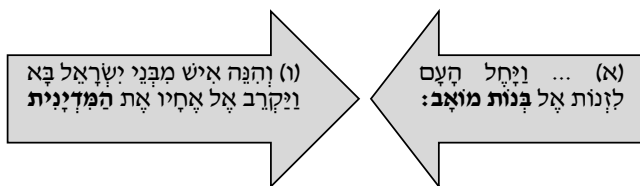
קח את כל ראשי העם והוקע אותם (במדבר כ"ה, ד). אמר ר' יודן ראשי העם תלה על שלא מיחו בבני אדם המסויימין בהם כשמש.

4. ראב"ע לבמדבר כ"ה, ד:

הוקע אותם – טעם: על הנצמדים; והעד, שהוא כתוב "ויאמר משה אל שופטי ישראל" (להלן, ה).

ב. עם מי ישראל זונים, עם בנות מואב או בנות מדיין?

5. במדבר כ"ה, ו:

[ו] והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו וילקח את-המזיגנית לעיני משה ולעיני כל-עדת בני-ישראל והמך בלם פתח אהל מועד:

6. אברבנאל במדבר פרק כה:

ויחל העם לזנות אל בנות מואב רוצה לומר שהעם נעשה חולין וחלל כבודו בהיותו זונה את בנות מואב שהיו באות במחנה ישראל והיו מזנות עמהם. והנראה מתוך הענין הזה הוא כי בנות מדין היו הזונות האלו והתנכרו עצמן לומר מואביות אנו.

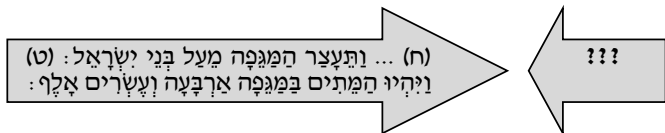
7. אור החיים לבמדבר כ"ה, ח:

אולי שלא היו מכירים אותה וחשבו כי היא מואבית ולא מדינית שהרי לא היו רגילים אצלם להכירם, או היה מלבושם כמלבוש מואב, ואומרו המדינית, הוא דברי הכתוב.

ג. "ותעצר המגפה מעל בני ישראל" – מתי פרצה מגפה זו?

8. במדבר כ"ה, ז-ט:

[ז] ויבא פינתס בן-אלעזר בן-אהרן הפהן וילקם מתוך העדה ויקח רמח בידו: [ח] ויבא אחר איש-ישראל אל אליהקבה וידקור את-שניהם את איש ישראל ואת-האשה אל-קבתה ותעצר המגפה מעל בני ישראל: [ט] ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף:

9. רש"י לבמדבר כ"ה, ג:

ויחר אף ה' בישראל - שלח בהם מגפה.

ד. חוטאים אנונימיים או מנהיגים מיוחסים?

במדבר כ"ה, י-טו:

[י] וידבר ה' אל-משה לאמר: [יא] פינתס בן-אלעזר בן-אהרן הפהן השיב את-חמתו מעל בני-ישראל בקנאו את-קנאותו בחוכם ולא-כיליתי את-בני-ישראל בקנאותי: [יב] לכן אמר הנבי נתן לו את-בריתי שלום: [יג] והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על-בני ישראל: [יד] ושם איש ישראל המכה אשר הכה את-המדינית זמרי בן-סלוא נשיא בית-אב לשמעוני: [טו] ושם האשה המכה המדינית פגזי בת-צור ראש אמות בית-אב במדין הוא:

(יד) ושם איש ישראל המכה ... זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני: (טו) ושם האשה המכה המדינית כזבי בת צור ראש אמות בית אב במדין הוא:

(ו) והנה איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית... (ח) ויבא אחר איש ישראל אל הקבה וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה

10. אור החיים לבמדבר כ"ה, יד:

קשה ממה נפשך אם חפץ ה' לגלות המוכים היה לו להזכירם בשעת מעשה כשאר (כ"ה, ו) והנה איש מבני ישראל שם היה מקום להזכירו ולומר והנה איש וגו' זמרי וגו', וכשהזכיר גם כן המדינית היה לו להזכיר שמה, ואם תורה כסתה עליהם... למה נמלך להזכיר שמם.

ה. מה השיב את חמתו של ה', הריגת חוטא או הריגת מנהיג?

11. השוואה בין צו ה' למשה לבין פעולת פינחס:

פעולת פינחס	צו ה' למשה
(יד) ושם איש ישראל המכה ... זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני:	(ד) ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם לה' נגד השמש וישב חרוץ אף ה' מישראל:
(ח) ... וידקר את שניהם את איש ישראל ואת האשה אל קבתה	(ח) ... ותעצר המגפה מעל בני ישראל:
(יא) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי:	(יא) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי:

1. מי יזם את החטא, בני ישראל או בנות מואב/מדיין?

12. במדבר כ"ה, טז-יח:

[טז] וידבר ה' אלמשה לאמר: [יז] צרור את המדינים והפיתם אותם: [יח] כי צררים הם לכם בנכליהם

וישב ישראל בשטים ויחל לזנות אל בנות מואב:

(יז) צרור את המדינים והפיתם אותם: (יח) כי צררים הם לכם בנכליהם אשר נכלו על דבר פעור ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחתם המכה ביום המגפה על דבר פעור:

אשר נכלו לכם על-דבר פעור ועל-דבר כזבי בת נשיא מדין אחתם המכה ביום המגפה על-דבר פעור:

2. מה פשר ההתאמה המפתיעה בין הייחוס של זמרי לייחוס של כזבי?

13. ראב"ע לבמדבר כ"ה, יד-טו:

נשיא בית אב – אחד מחמשה אבות בני שמעון... צור – אחד ממלכי מדין; והנה גם מדין חמשה אבות.

ה. מה מטרת המזימה המדינית?

14. רמב"ן לבמדבר כ"ה, יז-יח:

ועוד, ששלחו להם בת מלכם לזנות עמהם. וזה טעם ועל דבר כזבי בת נשיא מדין אחותם – כי לולי מדעת יועצי המלכות נעשה, כבודה בת מלך (ע"פ תה' מה, יד) במדין מה תבקש בשטים בערבות מואב לבא אל מחנה עם אחר? כי ישראל בערבות מואב בשטים היו, ומאין תבא שם המדינית הזאת? אבל היתה יפת תאר מאד, ושלחו אותה זקני מדין שם, כי אמרו (יבמות טג, ב): 'בתואר אשה יפה רבים הושחתו.'

15. שמות ל"ד, יד-טז:

[יד] כי לא תשתחוהו לאל אחר כי ה' קנא שמו אל קנא הוא: [טו] פן-תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחר אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבח: [טז] ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחר אלהיהן והזנו את-בניך אחר אלהיהן:

ט. מה עושה בלעם במדיין?

16. במדבר ל"א, א-ח:

[א] וידבר ה' אלמשה לאמר: [ב] נקם נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אלעמיו: [ג] וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על-מדין לתת נקמת ה' במדין: [ד] אלף למטה אלף למטה לכל משנות ישראל תשלחו לצבא: [ה] וימסרו מאלפי ישראל אלף למטה שנים עשר אלף חלוצי צבא: [ו] וישלח אתם משה אלף למטה לצבא אתם ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא וכלי הקדש וחצצרות התרועה בידו: [ז] ויצבאו על-מדין פאשר צנה ה' את-משה ויהרגו פלזכר: [ח] ואת-מלכי מדין הרגו על-חלליהם את-אנו ואת-הקם ואת-צור ואת-חור ואת-רבע חמשת מלכי מדין ואת בלעם בן-בעור הרגו בחרב:

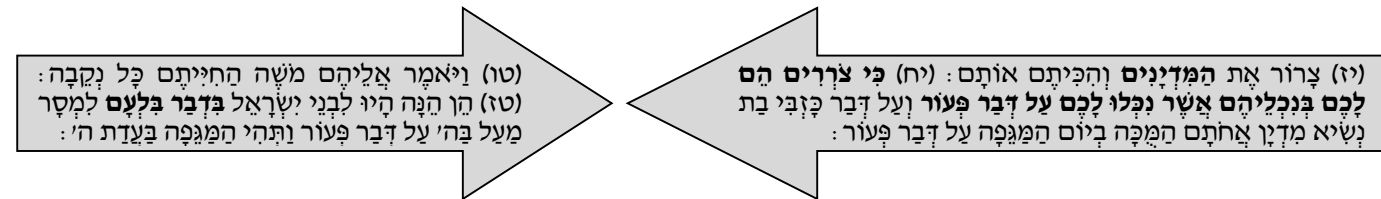
17. רמב"ן לבמדבר כ"ה, יז-יח:

בשבו מארץ מואב עבר במדין, כי דרכו משם והיה ביועצי המלכות; ואולי נתעכב שם לדעת מה יהיה בהם; לפיכך מצאוהו ישראל במדין והרגוהו שם (ראה במ' לא,ח). ויהיה פירוש "ויקם בלעם וילך וישב למקומו" (במ' כד,כה) - שהלך לו לשוב אל ארצו.

1. מי יוזם המזימה: המדיינים או בלעם?

18. במדבר ל"א, ט-טז:

[ט] וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נִשְׁנֵי מִדְיָן וְאֶת־טוֹפִם וְאֵת כְּלֵי־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־כְּלֵי־חַיִלָם בְּזוֹ: [י] וְאֵת כְּלֵי־עֲרִיבָהּם בְּמִן־שִׁבְתָּם וְאֵת כְּלֵי־טִירְתָּם שֶׁרָפוּ בְּאֵשׁ: [יא] וַיִּקְחוּ אֶת־כְּלֵי־הַשֶּׁלֶל וְאֵת כְּלֵי־הַמְּלָקוֹת בְּאֶדָם וּבַבְּהֵמָה: [יב] וַיָּבֵאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמְּלָקוֹת וְאֶת־הַשֶּׁלֶל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עֲרֵבַת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יַרְחוֹ: ס [יג] וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאַלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נִשְׁיָאֵי הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל־מַחֲוֹץ לַמַּחֲנֶה: [יד] וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחַיִל שֶׁרְיָ הָאֱלֹפִים וְשֶׁרְיָ הַמַּאֲוֹת הַבָּאִים מִצִּבְעָ הַמְּלָחָמָה: [טז] וַיֹּאמֶר

אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחֲזִייתֶם כָּל־נִקְבָה: [טז] הֵן הִנֵּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר בְּלָעַם לְמַסָּר־מַעַל בְּה' עַל־דָּבָר־פְּעוֹר וְתַהִי הַמְּגַפָּה בַּעֲדַת ה':

מבט על הסיפור כולו

19. סיפור שלא ניתן לקוראו ברצף? י' ליכט, פירוש על ספר במדבר [כב-לו], ירושלים תשנ"ה, עמ' 45:

המסקנה הנראית לי בלתי נמועת היא, שגופו של הפרק שלפנינו הוא מעשה הרכבה של כתובים מנוסחים... בלאו הכי אני נאלץ לנקוט בדרך המכונה 'ביקורתית', שלא כנטיית.

20. אז מה קרה באמת?

- א. [זקני מדיין באים לבלעם ומבקשים ממנו שיבוא לסייע להם להשמיד את ישראל]
- ב. בלעם בא למדיין ויועץ להם להזנות את בני ישראל, כדי שה' יכעס עליהם וישמיד אותם.
- ג. בנות מדיין מתערבות עם בנות מואב או מתחזות לבנות מואב, ו"מתפתות" לבני ישראל.
- ד. לאחר הזנות, בנות מואב זוכות לבעל-פעור, וגורמות לישראל לעבוד עבודה זרה.
- ה. המדיינים מקריבים את נסיכתם כ"סיכול ממוקד" לנשיא ישראלי.
- ו. ה' זועם על מעשי בני ישראל ומכה אותם במגפה.
- ז. ה' מצווה על משה להרוג את המנהיגים, ומשה מצווה על השופטים להרוג את החוטאים.
- ח. פינחס הורג את הנשיא הישראלי ובכך עוצר את המגפה.
- ט. בני ישראל יוצאים למלחמה במדיין והורגים את המדיינים ואת בלעם.

21. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קו עמוד א:

אמר להם: א-להיהם של אלו שונא זימה הוא, והם מתאווים לכלי פשתן, בוא ואשיאך עצה: עשה להן קלעים, והושיב בהן זונות, זקינה מבחוץ וילדה מבפנים, וימכרו להן כלי פשתן. עשה להן קלעים מהר שלג עד בית הישימות, והושיב בהן זונות, זקינה מבחוץ וילדה מבפנים, ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמחין ויוצאין לטייל בשוק, אומרת לו הזקינה: אי אתה מבקש כלי פשתן? זקינה אומרת לו בשוה, וילדה אומרת לו בפחות. שתיים ושלוש פעמים. ואחר כך אומרת לו: הרי את כבן בית, שב ברור לעצמך. וצרצורי של יין עמוני מונח אצלה, ועדיין לא נאסר (יין של עמוני ולא) יין של נכרים. אמרה לו: רצונך שתשתה כוס של יין? כיון ששתה בער בו. אמר לה: השמיעי לי. הוציאה יראתה מתוך חיקה, אמרה לו: עבוד לזה! אמר לה: הלא יהודי אני. - אמרה לו: ומה איכפת לך, כלום מבקשים ממך אלא פיעור, [והוא אינו יודע שעבודתה בכך]. ולא עוד אלא שאיני מנחתך עד שתכפור בתורת משה רבך, שנאמר: הִמָּה בָּאוּ בְעַל פְּעוֹר וַיִּתְּרוּ לְבִשְׁתׁ וַיִּהְיוּ שְׁקוּצִים בְּאֵהָבָם... (במדבר ל"א) ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב. בלעם מאי בעי התם? אמר רבי יוחנן: שהלך ליטול שכר

עשרים וארבעה אלף [שהפיל מִישראל]. אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב: היינו דאמרי אינשי: גמלא אזלא למיבעי קרני, אודני דהוו ליה גזיזן מיניה.

סיפור החטא בבעל פעור – "טקסט מתהפך" וסיפור "בלשי"

22. מ' פרי, "הדינמיקה של הטקסט הספרותי: איך קובע סדר הטקסט את משמעויותיו", הספרות 28 (1979), 19-20:

תהליך המרת המסגרות הוא תהליך מתוח. הקורא "משתדל" להחזיק במסגרות הישנות כמה שרק אפשר. ההמרה מביאה לעימות בין שתי המסגרות, ולהשוואת אופן תיפקודם ומשמעותם של הפריטים במסגרת זו לעומת זו. התוצאה היא "האזנה" לפרטים וחידוד המשמעויות של המסגרת החדשה באמצעות היבנותה של סידרת אופוזיציות בינה לבין המסגרת הישנה.

...התיבנות החוזר מביא לא רק להחלפת משמעויות (של מילים, של פריטים), אלא גם לשינויים בהירארכיה של הפריטים הקודמים, להתרת קישורים, להוספת קישורים במקומות אחרים ולהחלפת קישורים באחרים. פריטים שנמצאו כבר בשלב הקודם של הטקסט, אך היו "פנויים" מבחינתה של המסגרת הישנה, עשויים עתה להתקשר לחדשה.

במקרים רבים יש בהתחלה פריטים המתיישבים רק בקושי עם המסגרת הישנה ומעוררים קשיים לגביה (אך לא עד כדי להפילה), ואילו עתה הם עשויים להתיישב היטב עם המסגרת החדשה. ניתן לומר כי פריטים אלה "הכינו מראש" את ההמרה. לפעמים הקורא ער להם מלכתחילה, ולפעמים הוא מבחין בהם רק בדיעבד. לעיתים נמצא שיש גם פריטים המפריעים למסגרת החדשה: הם מתיישבים עמה רק בקושי. על הפרעות אלה להיות קטנות מן הפרעות למסגרת הישנה.

...במקרים שבהם המסגרת המוחלפת היא המסגרת הראשית, הקובעת, במערכת המסגרות שנבנתה בתחילת הקריאה – לפנינו טקסט מתהפך.

23. מ' שטרנברג, "מיבנה ההשגה, העניין העלילתי והסיפור הבלשי", הספרות 18-19 (1974), עמ' 179:

המספר בז'אנר זה אינו יכול כמובן להיות כל-מוסר; אבל גם אינו יכול להיות מעלים שרירותי. דרך המסירה המאפיינת את הסיפור הבלשי היא העלמה מוגבלת ומבוקרת בקפדנות. מה שחשוב כאן אינו פוטנציאל-הידיעה של המספר, אלא פראקטיקת המסירה של המחבר. ... תהליך הבילוש מעלה אם כן אל פני השטח זרם מתמיד של חומר אקספוזיציוני, שאותו מנסה הקורא, בכל שלב, לארגן לאקספוזיציה קוהרנטית. כדי ששיחזור העבר יהיה תקף, הוא מוכרח לסתום באופן משכנע את הפערים הראשיים והרבה פערים אקספוזיציוניים מישניים הנפתחים ללא הרף במשך החקירה. ומכיוון שרמזים מסבכים צצים בהתמדה, הקורא עסוק כל הזמן בבדיקתן ובאיוכן של התיאוריות הטנטאטיביות שלו. אכן, עיקר ההנאה שמעניק הסיפור הבלשי נעוצה במשחק ההיפותוזות שחלקן נופלות מייד, ואילו אחרות מחזיקות מעמד זמן מה עד שגילוי מפתיע נוסף ממוטט גם אותן... וכך יש להתחיל מחדש, על-פי ארגון נסיוני אחר של העובדות.

סיפור החטא בבעל פעור – עיון ספרותי-תיאולוגי

א. מדוע ה' לא הגן על ישראל מפני המזימה השנייה של בלעם?

24. השוואה בין סיפור בעל פעור לבין הציווי על איסור נישואים לבנות יושבי הארץ:

החטא בשטים (במדבר כ"ה)	איסור עבודה זרה (שמות ל"ד)
[א] ... ויחל העם לזנות אל-בנות מואב:	[טז] ולקחת מבנותיו לבניך וזנו בנותיו אחרי אלהיהן...
[ב] ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם...	[טז] וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחן:
[ב]... וישתחוו לאלהיהן: [ג] ויצמד ישראל לבעל פעור...	[יד] כי לא תשתחוו לאל אחר... [טז] ... וזנו בנותיו אחרי אלהיהן וזנו את-בניך אחרי אלהיהן:
[יא] פינתס בן-אלעזר בן-אהרן הכהן השיב את-חמתי מעל בני-ישראל בקנאו את-קנאתי בתוכם ולא-כליתי את-בני-ישראל בקנאתי:	[יד] ... כי ה' קנא שמו א-ל-קנא הוא:

25. רבנו בחיי על במדבר ל"א, מט:

ולא נפקד ממנו איש. והיה זה פלא עצום, ומהנסיים הגדולים שאירעו לישראל אירע להם בכאן במלחמת מדין שהיו עם רב כחול אשר על שפת הים, והרגו ישראל מהם, ושבו מהם אלפי ורבבות... והנס הגדול הזה לפי שהיו שלמים בזכות...

ב. מדוע בוחרת התורה לספר את סיפור בעל-פעור כ"טקסט מתהפך"?

26. מ' פרי, "הדינמיקה של הטקסט הספרותי...", הספרות 28 (1979), עמ' 13, 43:

גם כשההיפותוזות עצמן מסולקות, לא תמיד מסולקות גם השפעותיהן על אופן הבנת החומר שבא בעקבותיהן קודם שסולקו. הן עצמן אינן 'לגיטימיות' במסגרת השלב הסופי, אך אפקטים שלהן, תגובות שרשרת' שלהן, עשויים להוסיף ולהתקיים.

... גורל דומה יש למשמעויות הנבנות בצורה ברורה וחרפה בתחילת הטקסט ומסולקות בהמשך, מבלי שיחדרו שוב. אם הקורא מוצא דרך להמשיך לקיימן באופן כלשהו למרות שהן סולקו – הוא עושה זאת.